

מצוה מצד עצמה שאסור לאדם לראות כיצד חבירו עובר עבירה והוא שותק. חובתו למחות, גם אם הדבר לא יביא תועלת.

אולם גם לשיטתם נראה שיש לחלק בין מצות תוכחה לבין אפרושי מאיסורא. אפרושי מאיסורא כשמו כן הוא: להפריש את האדם מהאיסור. ואם אין סיכוי שיפרישו מן האיסור אין מצוה לעשות מעשה שלא יביא כל תועלת. ולפי"ז יש לחלק בין דורות הראשונים לדורותינו אנו. בדורות הראשונים שכל העם שמר מצוות ורק יחידים היו פורצי גדר, אפשר היה למנוע את פריצת הגדר גם בכח. קריעת הכלאים למשל הועילה גם לשעתה - שאותו אדם לא נשאר מלוכש בבגד כלאים, וגם לעתיד לבוא - שיהיה נזהר מעתה ואילך לא ללבוש עוד כלאים. אך כיום, שחלק גדול מהעם טועה ותועה מן הדרך ואינו מודע כלל לכך שהוא עובר עבירה, ובאווירה השוררת כיום בחברה אין מקום לכפייה, וכל כפייה עלולה לעורר רק תגובות נגד של הקשחת עמדות והתנהגות של 'להכעיס', אין שום מצוה להפוך אדם ממומר לתיאבון למומר להכעיס, לכן אין להיכנס לרשות הזולת ללא רשות ולסגור את הממטרה. מה גם שיש כמה סניפים לומר שאין לכך גם תועלת מבחינת האיסור וכמו שהתבאר לעיל.

לכבות נר שהודלק בשבת באיסור כדי למעט באיסור, ומה שלא נוהגים כן לומר לנכרי לכבות נר שהודלק לצורך חולה בשבת כי לא עשו שום איסור בהדלקה. (אם כי למ"ד דחוייה בשבת אצל פיק"נ נראה שהיה ראוי לנהוג כן.) אך מי שהדליק בשבת בעבירה מן הראוי היה באמת לומר לנכרי לכבות כדי למעט באיסור, אלא שיש איסור באמירה לנכרי, לכן לא אומרים כן, עי"ש. וא"כ נידון דידן יהיה תלוי במחלוקת האבני נזר והחלקת יואב. לדעת האבני נזר יש לסגור את הממטרה ולדעת החלקת יואב אין חיוב לעשות כן.

ה. מצות תוכחה בימינו

והנה גם אם נניח שיש מצוה לאפרושי מאיסורא אפילו בכח, וכמו שמצינו בקריעת כלאים, צ"ע מה המטרה, למנוע את החטא או לתקן את החוטא? וכבר הסתפקנו בכך לעיל פ"א. מלשון הרמב"ם יש לדייק שהמטרה היא תיקון החוטא. כי בסהמ"צ כתב: "שלא נעזוב זולתנו מאומתנו שימרה". ובהל' דעות (פ"ו ה"ז) דברים ברורים יותר: "מצוה להחזירו למוטב". ומר"ר הגר"ש ישראלי (בעמוד הימיני סי' י' אות ה') דייק מל' הנמוקי יוסף והריטב"א שמצות תוכחה אינה תלויה כלל בתועלת של תיקון החוטא אלא היא

סימן כג

מכשירי חשמל בשבת ויו"ט

ראשי פרקים

לכבוד...
כיון שבס"ד עוסק אני בכתובת קונטרס בענייני חשמל בשבת ויו"ט, רציתי לשאול את כת"ר שליט"א כמה שאלות בענין זה.
(השאלות מהרב משה הררי מח"ס מקראי קודש על הלכות מועדים).

- א. חשמל - מהתורה או מדרבנן?
- ב. דין נורת להט
- ג. הרחתת מים ע"י אלקטרודות
- ד. כיבוי נורה חשמלית
- ה. חשמל ביו"ט
- ו. הפסקת מערכת אזעקה
- ז. כרטיסים מגנטיים בשבת
- ח. יציאה הגורמת כיבוי

שאלה א

אור חדש. וחלק מאיסורים אלה אמורים גם לגבי הדלקת זרם החשמל בשבת, גם כשאין אש (היינו חוט להט). וכמבואר כ"ז בספרי האחרונים, ומלוקט באנצ'י תלמודית (כרך י"ה, ערך חשמל, ובמילואים) וספר החשמל בהלכה (ח"ב פרקים ב', ה').

פתיחה

איני רואה את עצמי בר סמכא להכריע בשאלות העקרוניות של חשמל בשבת ויו"ט. אלו שאלות הנוגעות לכלל ישראל ורק גדולי הדור הם המוסמכים להכריע בהן. אך כתלמיד הדן לפני רבותיו, וכמי שהציבור שאני משרתו פונה אלי בשאלותיו, נאלץ אני לענות לשואלי הלכה למעשה. וזה החלי.

תשובה

א. חשמל - מהתורה או מדרבנן?

כמדומני שדעתו של הגרש"ז אורבך זצ"ל היא המקובלת להלכה ע"י רוב פוסקי דורנו, שבהפעלת מכשיר חשמלי יש איסור **דרבנן**, אלא א"כ המכשיר עושה מלאכה דאורייתא, כגון חולב, מגלח, מדליק אש וכדו'. אמנם דעת החזו"א שהאיסור בהפעלת מכשיר חשמלי הוא **מהתורה**. ולדעתו יש כאן שני איסורים, בעצם סגירת המעגל החשמלי המאפשרת זרימת זרם בחוטים יש משום **בונה**, ובהפעלת המכשיר כתוצאה מכך יש משום **תיקון כלי** האסור מהתורה, מדין בונה או מכה בפטיש (עייני היטב בדבריו בס' נ' ס"ק ט' ב"ה ובפתיחת ובר"ה כתב). והגרש"ז א חלק עליו (כמובא במנחת שלמה סי' ט' - י"ב). אך מגישת החזו"א למדים אנו שדעתו היתה שיש לאסור הפעלת מכשירים חשמליים בשבת. ואם יורשה לי לרדת לסוף דעתו הגדולה, הוא חשש, ובצדק רב, שאם יותרו מכשירים אלו תיעשה השבת חול חלילה. הוא הבין לפי רוחב דעתו, דעת תורה, שהתורה לא הסכימה מן הסתם להתיר שימוש במכשירים חשמליים. ולכן נלענ"ד לומר שגם החולקים על החזו"א

ידוע שנחלקו האחרונים האם איסור הדלקת אור החשמל בשבת הינו מדאורייתא או מדרבנן (ולרוה"פ הוי מדאורייתא). וכן נחלקו גבי איסור הדלקת זרם החשמל בשבת, גם כשאין אור (כגון מאורר). וד"ז תלוי בסיבות כל איסור ואיסור. שלגבי הדלקת אור החשמל י"א שהוא אסור משום מבעיר ומכבה (שו"ת אחיעזר [ח"ג סי' ס'] וראה גם בשו"ת משפטי עוזיאל [א"ח סי' י"ט], וביבעי אומר [ח"א חא"ח סי' י"ט, וח"ב חא"ח סי' כ"ז]). וי"א שהוא אסור מדרבנן משום מוליד בשו"ת בית יצחק (ח"ב בהשמטות לסי' ל"א. וע"ע שם בח"א חיר"ד סי' ק"כ סק"ד). וראה בספר הצל"ח החדש (בקונטרס אחרון למאמר א'), תשו' הרב נתן לעווין, אב"ד רישא, שדחה דברי חותנו בעל הבית יצחק הנ"ל, וכתב שאין לאסור הולדת זרם משום מוליד, לפי שכוח החשמל אינו מושג בחושי הראות, השמע וכו', ולא מצינו שחכמים אסרו אלא במוליד ריח שההולדה מורגשת בחוש, וכן בעניין הולדת אור - במס' ביצה דל"ג ב'. (ואמנם יש להעיר על דבריו, שמצינו איסור מתקן מנא גבי דברים שאינם מורגשים בחוש - כגון טבילת כלים בשבת וכן הפרשת תר"מ בשבת. אך י"ל שהוא רק גבי תיקון מנא ולא גבי הולדה. ויש עוד לעיין בזה גבי מש"כ חלק מהפוסקים לאסור אמירת ברכת האילנות בשבת משום בורר, אע"פ שאין זה נראה בחוש. ואכמ"ל). וכן נראית מעיקרא דעת הגרש"ז אורבך זצ"ל, ככתוב במאמרו המובא בספר עטרת שלמה (ח"ג עמ' כ') ש"אין לנו לאסור משום מוליד כי אם מה שאמרו במפורש בגמ' והבו דלא לסיף עלה". ורק משום שכבר הורה זקן - הלא הוא הגאון בית יצחק - כתב הגרש"ז א זצ"ל ש"הדבר צריך הכרע". עיי"ש. וכן כתוב בשמו בעוד כמה דוכתי. ומ"מ למעשה הוא כן היה פוסק לאסור חשמל בשבת משום מוליד. וי"א שהוא אסור משום בונה וסותר (החזו"א [חא"ח סי' נ' סק"ט]). ויש שאסרו משום מתקן מנא או מכה בפטיש. וע"ע בשו"ת ציצ' אליעזר (ח"א סי' כ' פ"ג), וספר עטרת שלמה (ח"ג עמ' כ"א) מה שכתבו בשם ספר

הצל"ח החדש קונט' אחרון סי' א', טוען הגר"נ לווי'ן שהזרם אינו מורגש בחושינו ולכן אין מקום לאסור הולדת זרם חשמלי משום מוליד. וכת"ר העיר הערות נכונות מכמה מקומות כגון הפרשת תרו"מ וטבילת כלים שהתיקון הוא הלכתי בלבד ובכ"ז חכמים אסרום. וכת"ר כתב לחלק בין איסור תיקון מנא לאיסור מוליד. לו יהי כדבריו, מדוע שלא נאסור הזרמת זרם חשמלי משום תיקון מנא וכמו שכמה פוסקים סוברים (עיין ציץ אליעזר ה"א סי' כ' פ"י)? ואם תרצה לדחות עפ"י סברת הגרשז"א שזהו דרך שימוש ולכן גם תיקון מנא אין כאן, א"כ גם מוליד לא יהיה כאן. כי זהו דרך שימוש ואין כאן מוליד דבר חדש. ואין לומר שהוא מוליד זרם, והזרם הוא כל פעם דבר חדש, זה אינו, כי ידוע שהאלקטרונים נמצאים כל הזמן בתוך החוטים, אלא שהם מוזרמים בחוטים בעקבות חיבורם למקור הכח, א"כ ההולדה היא לא בזרם, אלא בחוטים עצמם, שעד עתה האלקטרונים היו סטטיים ועתה נעשו דינמיים. וההולדה היא איפוא בחוטים שהתנהגותם שונה. ולכן הוא נחשב מוליד, דהיינו משנה את החוטים עצמם. ובעצם זוהי סברת החזו"א, אלא שהוא חייב על כך משום בונה מהתורה, והבית יצחק אסר רק משום מוליד מדרבנן. (וכשם שמרסק קרח נחשב כמוליד - עיין שבת נ"א ב' וברש"י ד"ה אין, אע"פ שאינו יוצר דבר חדש אלא משנה את מצב הצבירה של הקרח והופכו למים, כך חוט מחושמל לעומת חוט רגיל הוא דבר חדש), ואם נאמר כהגרשז"א שזהו דרך שימושם של החוטים אין כאן גם מוליד. וכנראה באופן עקרוני סוברים הפוסקים, האוסרים שימוש במכשירים חשמליים משום מוליד, כסברת החזו"א שיש כאן כל פעם יצירה חדשה, ולכן לא הוי דרך שימוש, אלא שהחזו"א סבר שיש כאן איסור דאורייתא, והחולקים עליו סוברים שיש כאן רק מוליד או מתקן מנא, האסורים מדרבנן. אך כולם מודים שיש בהזרמת החשמל בחוטים דבר חדש.

וסוברים שאין בהפעלת מכשירים חשמליים מסויימים אלא איסור דרבנן כונתם רק בהפעלת מקרית של מכשיר בודד, אך יתכן שיש בהפעלת מספר רב של מכשירים חשמליים בשבת איסור דאורייתא ע"ד מש"כ הרמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא כ"ג, כ"ד):

"שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה ביו"ט, אפי' מדברים שאינם מלאכה. לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות... ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית ... ויהיו עומסים על החמורים... וכל משא יביאו ביו"ט ויהיה השוק מלא לכל מקום וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף... ויהיו הפועלים משכימים למלאכתן ומשכירים את עצמם לדברים אלו וכיו"ב... לכך אמרה התורה: שבתון. שיהיה יום שביטה ומנוחה, לא יום טרוח ומלאכה".

והדברים יפים דוקא לדורנו, כשהטכנולוגיה התפתחה והתקדמה וגם ביום חול רוב בני האדם אינם טורחים ועמלים בגופם, אלא יושבים ולוחצים על כפתורים בלבד, מאזינים ומדברים ומקבלים החלטות, והכל נעשה כמעט ללא טורח, אך מתוך מתח נפשי. וב"ה שהנחיל לעמו ישראל שבתות ומועדים שבהם הסמבטיון העולמי הזה שובת עבורנו. לא טלפון ולא פקס, לא מחשב ולא רדיו, לא רכב ולא שום מכשיר אחר. אלא שבת קודש! אשרינו מה טוב חלקנו ומה טובה מתנה זו שנתן לנו הקב"ה המנחיל לעמו ישראל שבתות ומועדים לקדושה ולמנוחה, לתורה ולשמחה. ולכן נלענ"ד שגם לפוסקים הסבורים שמכשירים חשמליים אינם אסורים אלא מדרבנן, אין להקל בשימוש בהם אלא בשעת דחק גדולה ביותר ובצירוף סניפים נוספים, ותוך כדי שיקול דעת כבד ואחראי, שלא יפרץ חלילה הסכר של קדושת השבת, אשר היא היסוד לכל תורת ישראל.

כשאין צורך גדול, יש לחוש איפוא לסוברים שהפעלת כלי חשמלי אסורה מהתורה.

בתשובתו של הגר"נ לווי'ן, חתנו של הבית יצחק, לדו"ז ר' אלתר שטיגליץ, בסוף ספרו

במכשיר אדים חמים, וכמו שציין בספר שבות יצחק [דרזי, ח"ו עמ' י"ז]. והוסיף שם במנח"ש שהחז"א ס"ל שיש בזה איסור תורה. מה דעת כת"ר בזה.

5) האם יש נ"מ לגבי כיבוי, אם מכבה בשבת נורה שיש בה חוט להט, דהוי כמכבה גחלת של מתכת שאיסורה מדרבנן (כמבואר במס' שבת מ"ב, א'), ברמב"ם [פ"ב מהל' שבת ה"ב] ובשו"ע [סס"י של"ד]. וע"ע ביבי"א [ח"ז במילואים לא"ח סי' מ'], לבין אם מכבה מכשיר חשמלי אחר (כגון מאורר) שאין בו כלל חוט להט שהוא גחלת של מתכת. ואם אין נ"מ ביניהם ואיסור שניהם שווה, האם בכל אופן איסור כיבויים שווה לדין כיבוי מנורת ניאון, שבה אין הזרם עובר דוקא דרך חוט חשמל, אלא חלקו עובר דרך גז הניאון וע"כ מאירה הנורה, וכן האם איסורם שווה לדין כיבוי מכשיר אדים שהזרם עובר בו דרך המים, או שגם בזה יש איסור כיבוי מדרבנן, ומדוע.

האם, ועד כמה יש להקל יותר ביו"ט בעניינים הנ"ל.

תשובה

ב. דין נורת להט

באשר להדלקת אור בשבת בנורת ליבון, הדבר תלוי בשאלה אם איסור גחלת של מתכת בשבת הוא מהתורה או מדרבנן. ונחלקו בדבר הרמב"ם והראב"ד בפ"ב מהל' שבת ה"א. הרמב"ם כתב: "המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדות מבעיר". והראב"ד השיגו: "א"א ולמה לא משום מבשל". הרמב"ם סובר שגחלת של מתכת נחשבת לאש והראב"ד סובר שלא. (גם הרמב"ם מודה שהמחמם ברזל ע"מ להתיכו חייב משום מבשל עיין פ"ט ה"ו, אלא שאם מחמם ע"מ לצרף והמתכת התאדמה יש כאן מבעיר), וכבר דנה בכך הגמ' בפסחים ע"ה א' ועיין מה שכתב בזה מו"ר הגר"ש ישראלי בעמוד הימיני סי' כ"ז

אולם עצם טענת הגר"נ לווין לא נראית. אמנם אין הזרם נראה לעין, אך הוא בהחלט ניתן למישוש, שכל הנוגע בו מתחשמל. ועוד, התוצאות ניכרות לעין, המכשיר פועל. לכן נדחו דברי הגר"נ לווין מההלכה, ולא מצינו מי שמתיר הפעלת מכשיר חשמלי בשבת לכתחילה. ודעת רוב הפוסקים שהפעלת מכשיר כזה אסורה מדרבנן. בין אם נאמר שההולדה היא בחוטים, ובין אם נאמר שההולדה היא במכשיר עצמו שהחל לפעול בשבת.

שאלה ב

1) לדעת כת"ר שליט"א, איסור הדלקת אור החשמל בשבת - היינו ע"י נורת להט או נורת פלואורסצנט - שבה יש חוט להט שהוא גחלת של מתכת - האם הוי בשבת איסור דאורייתא או דרבנן, ומהו האיסור.

2) בעניין איסור הדלקת מכשיר חשמלי שאין בו חוט להט, וכגון מאורר וכדו', והיינו שהמכשיר פועל רק ע"י זרימת החשמל בחוטים, ואין בו איסור הבערת גחלת של מתכת, האם איסורו בשבת מדאורייתא או מדרבנן, ומדוע.

3) נורת ניאון, היינו נורה שאין בה חוט להט כלל, אלא שהמעגל החשמלי נסגר ע"י זרימת גז הניאון בתוך הנורה שבה הוא מאיר (ויש להעיר שאין זו מנורת הפלואורסצנט המצויה בימינו, שבה אכן יש חוט להט) - האם יש להקל בה יותר מהמקרים הנ"ל, ומאיזה טעם יש לאסור את הדלקתה בשבת (לדעת ריה"פ איסור הדלקתה בשבת הינו רק מדרבנן. ראה החשמל לאור ההלכה [פ"ה, ג'], תחומין [ח"א עמ' 519], עטרת שלמה [ח"א עמ' י"ג וח"ג עמ' י"ד] וחימום מים בשבת [הוצאת המכון הטכנולוגי, פרק ט').

4) בשו"ת מנחת שלמה (סי' י"ב הערה 3) כתב הגר"ש ז"א אויערבך זצ"ל שזרם שזרם במעגל חשמלי שחלקו ממים, איסורו בשבת רק מדרבנן (שם כתב זאת לגבי מזלג חשמלי. אך במציאות של ימינו זה אינו במזלג חשמלי, אך ישנו

מו"ר הגר"ש ישראלי בעמוד הימיני סי' כ"ז כתב לחלק בין חמה שמעצם תולדתה לא נועדה לבשל, אלא האדם הוא שמנצל את חומה גם לבישול, אך לא זהו עיקר יעודה, לבין חשמל שהומצא ע"י האדם לשימושו השונים, כולל בישול. ודומה לזה כתב הר"א אבידן בספרו שבת ומועד בצה"ל עמ' קי"ח עיי"ש. וכ"כ הרג"א רבינוביץ בקובץ תושבע"פ כרך כ"ד תשר"מ. ומדבריו עולה שגם אם הבישול אינו ע"י חום, אלא ע"י סגירת מעגל חשמלי, מכיון שכל החשמל לא הומצא אלא כדי לשרת את האדם, יש בכך משום בישול. ולדעתו י"ל שגם בישול במיקרוגל יאסר מהתורה. וכן דעת החזו"א כפי שאמר בע"פ לגרשז"א (עיין מנחת שלמה ס"ב הע' 3). אך הגרשז"א עצמו אינו סובר כן. ועיין מש"כ הרב פרו' זאב לב בתחומין כרך ח' ובספרו מערכי לב פרק י"א.

וכבר כתבנו בפתחת דברינו שכל ההמצאות החדשות, גם אם לא נגדירן כמלאכה מהתורה, אם יבואו להשתמש בהן בהיקף כזה שתבוטל חלילה שביטת השבת מכל וכל, יתכן שיש בהן איסור דאורייתא. לכן יש לחוש לכך שאולי יש במלאכה זו חשש דאורייתא. ורק במקרה בודד ובמקום חולי או צער והפסד גדולים מאוד יש לדון אם להקל בדבר.

ד. כיבוי נורה חשמלית

כת"ר שאל האם יש הבדל בין כיבוי נורת ליבון, לבין כיבוי מכשיר חשמלי שאין בו חוט להט, לבין נורת ניאון שבה האור נוצר ע"י גז מיוחד הנמצא בתוך השפופרת?

א. כיבוי נורת ליבון אסור משום גחלת של מתכת. איסור זה הוא מדרבנן לכו"ע (עי' רמב"ם פ"ב מהל' שבת ה"ב ורש"י שבת קל"ד א') שהרי אינו עושה פחם.

ב. "כיבוי" מכשיר חשמלי, שאין בו חוט להט, אינו כיבוי בעצם, אלא הפסקת פעולה. לדעת החזו"א הוא יחשב כסותר. לדעת הבית יצחק הסובר שהפעלת מכשיר נחשבת למוליד

ומסקנתו שלדעת הרמב"ם יש איסור דאורייתא בגחלת של מתכת, ויתכן שגם הראב"ד יודה לו בחשמל שדרכו בכך (ועיין מנחת שלמה סי' י"ב ב'). שורש המחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד הוא בגדר מבעיר, האם עיקר המלאכה הוא בהעלאת השלהבת, או בביעור חומר הבעירה. שאם נאמר שהעיקר הוא השלהבת, גם בגחלת של מתכת יש כעין שלהבת, האדמיות של המתכת, ובפרט בנורת ליבון שחימום המתכת מפיץ אור חזק. אך אם נאמר שמבעיר עיקרו כילוי חומר הבעירה, בגחלת של מתכת אין שום כילוי. ובדבר זה נחלקו שו"ע הרב והאבני נזר. עיין שו"ע הרב סי' תצ"ה בקונטרס אחרון ובאבני נזר בחאו"ח ח"א סי' רל"ח. (עי"ש אות ח' שמפרש את הרמב"ם בגחלת של מתכת כשיטתו שהעיקר הוא כילוי העצים, אלא שכילוי העצים הוא האב, ושלהבת ללא כילוי עצים, כגון בגחלת של מתכת היא תולדה. וא"כ לדבריו גחלת של מתכת אסורה מהתורה לכו"ע. ועיין ש"ת מנחת שלמה שם שלדעתו גם לדעת הראב"ד בגחלת של מתכת המחוממת בזרם יתחייב מהתורה, משום שהשלהבת נוצרת בגוף המתכת ואין שלהבת אחרת המחממת את המתכת ומביאה אותה לידי אדמיות עיי"ש).

העולה מכל זה הוא שנושא זה של גחלת של מתכת תלוי במחלוקת גדולה בין הראשונים והאחרונים (ויתכן שלכו"ע האיסור מהתורה ובחשמל כולם מודים שיש הבערה מהתורה), ומי יכול לתקוע עצמו למקום אש ושלהבת ולהקל במלאכה זו בשבת? וידועה השמועה בשם הגר"ח עוזר (גרז"ינסקי) שהקפיד לברך בורא מאורי האש במוצ"ש על נורה חשמלית, כדי להוציא מליבם של טועים שכאילו אין כאן הבערה.

ג. הרתחת מים ע"י אלקטרוזות

באשר להרתחת מים ע"י אלקטרוזות שהמים מחברים ביניהן ויוצרים מעגל חשמלי המרתח את המים, האם יש בזה בישול מהתורה? לכאורה, דומה הדבר לבישול בחמה, שאין דרך בישול בכך (רש"י שבת ל"ט א' ד"ה דשרי), אך

פתילה, אע"פ שאינו צריך לפחם, סו"ס עושה פחם, אלא שאינו צריך לו והרי זו מלאכה שאצל"ג. אך בכיבוי גז לא נעשה דבר, "כי גז חיש ונעופה", הגז גז ואיננו עוד...

ואולי י"ל שכשם שבהבערה הבחנו במחלוקת בין הגר"ז לבין האב"נ, האם האיסור הוא בלהבה או בכילוי העצים. כן יש להסתפק בגדר כיבוי. האם כיבוי הוא בלהבה, אלא שכדי שתהיה תוצאה חיובית יש צורך שיעשה פחם, או שהכיבוי הוא בעצים, שע"י הכיבוי עושה אותם לפחמים. אם נאמר כהצד הראשון, שהכיבוי הוא בעצם הלהבה, והצורך בפחם הוא רק כדי שתהיה תוצאה חיובית, י"ל שכל כיבוי להבה, גם כאשר אין בו שום תוצאה, אסור מדרבנן. אך אם נניח כהצד השני צ"ע מה גדר האיסור בכיבוי גז).

ה. חשמל ביו"ט

באשר ליו"ט אמנם הבערה ביו"ט מותרת לצורך, אך הוצאת אש אסורה מדרבנן וא"כ הדלקת נורת ליבון ביו"ט אסורה כמו בשבת. ומכשירים אחרים, לדעת החזו"א שהאיסור משום בונה גם ביו"ט יש איסור לבנות. ואם כי לשיטת התוס' בשבת צ"ה א' האיסור הוא רק מדרבנן, אך לדעת הרמב"ם האיסור מהתורה (עיין שו"ת באר יצחק או"ח סי' י"ג) וכן איסור מוליד ותיקון מנא האיסור ביו"ט הוא כמו בשבת, ואין מקום איפוא להקל ביו"ט יותר מאשר בשבת.

שאלה ג

כאשר בשבת החלה לפעול מערכת האזעקה של מכונית או חנות והדבר גורם צער לאנשים הגרים בסביבה, ויתכן מצב שבו גרים שם אף אנשים שאינם שומרי שבת המאיימים לקרוא למשטרה, אם בעל המכונית או החנות לא יכבנה. מה ניתן לעשות.

(1) האם מותר לומר לגוי שיפסיק את פעולת האזעקה ולהראות לו היכן מכבים אותה, גם

יתכן שה"ה להיפך הפסקת הפעולה גם היא מעין מוליד. אמנם רש"י מפרש בשבת נ' ב' שבורא מים הללו, משמע שרק יצירת דבר חיובי יש בה מוליד, אך הפסקה שהיא פעולה שלילית אינה בכלל בריאה. (אך מצינו בריאה גם בדבר שלילי "ובורא רע" [ישעיה מ"ה ז'], ועיי"ש בפירוש הרד"ק ובמרו"נ ח"ג פ"י שא"א ליחס שם מעשה להעדר, ו'בורא' אינו נחשב לעושה, עיי"ש. וכמובן איננו דורשים גזירה שזה מלשון רש"י ללשון התורה, אלא רק לעמוד על ההגדרות ההלכתיות לעניין שבת, שמסתבר לומר שרק עשייה חיובית שמה מלאכה, בעוד שהעדרה אינה מלאכה. והדברים מוכחים ממלאכת מוחק, קורע, סותר, מכבה שלא חייב בהן אלא כשיוצר דבר חיובי, ועדיין צ"ע). וא"כ יש לעיין מה האיסור להפסיק פעילות של מכשיר חשמלי, אם לא נקבל את דעת החזו"א שיש כאן סותר? ונראה שלסוברים שיש בהפעלת מכשיר משום תיקון מנא, לפחות מדרבנן, נראה שגם בהפסקתו יש משום תיקון מנא. שזהו תיקונו. לדוגמא, מזגן. כשם שהפעלתו היא תיקונו, כך הפסקת פעולתו. כי אם לא יוכלו להפסיק את פעולתו יסבלו מעודף חום ועודף קור. אין לך קלקול גדול מזה של המכשיר, שא"א להפסיק את פעילותו. וכן מכונית שא"א לעוצרה או לכבותה, וכן מאוורר שא"א להפסיקו וכו' וכו'. אך לסוברים שהפעלת מכשיר חשמלי יש בה רק משום מוליד (כד' הבית יצחק) איני יודע באמת מה האיסור להפסיקו, וצ"ע.

כיבוי נורת ניאון שבה הגז הוא המאיר ואין בה אש. כאמור, לסוברים שיש איסור בהדלקתה משום תיקון כלי יש איסור דומה גם בכיבוי. ולדעת החזו"א יש איסור סותר מהתורה. שהרי הוא סותר ע"מ לבנות. הוא מכבה את הנורה ע"מ שיוכל להדליקה מחדש בהזדמנות אחרת. (אגב, איני יודע מה גדר האיסור בכיבוי להבת גז. לא רק שהוא אינו עושה פחם, אלא שהוא אינו עושה דבר. הוא רק מפסיק את זרימת הגז והלהבה נכבית. הכיבוי הוא אמנם מידי, אך אינו משאיר אחריו שום חומר. בשלמא מכבה

אלא אף כשמפריע הדבר לסתם אנשים, ואף בשעות היום בשבת, ולא דוקא בלילה. וטעמו, דיש לסמוך בני"ד ע"כ דהוי רק איסור דרבנן, משום מלאכה שא"צ לגופה, ושלא כהרמב"ם (וכמש"כ מרן בסס"י של"ד בסתם, ולא כרמב"ם). וכן משום דאיכא בזה צערא דרבים (וכמש"כ הבה"ל סס"י רע"ח. וראה במ"ב סי' של"ד סקפ"ד שכתב בשם המ"א הטעם משום היזקא דרבים בגופם). האם אכן לדעת כת"ר שליט"א ניתן להקל כך במקרים הנ"ל דהוי שעת הדחק, ולכבות האזעקה ע"י ישראל גדול, או לפחות ע"י ישראל קטן, כאשר אין שם גוי, או לפחות להקל כשאין נדלקת נורה בעת פתיחת המכוננית, שיש לצרף לכל זה דסוף סוף הוי רק כיווי גחלת של מתכת (האזעקה והנורות הנדלקות עמה).

4) האם ועד כמה יש להקל יותר בי"ט בעניינים הנ"ל?

תשובה

ו. הפסקת מערכת אזעקה

מערכת אזעקה של מכוננית החלה לפעול בשבת וגורמת צער גדול לציבור ומונעת את מנוחת השבת ושלוות הנפש, מה ניתן לעשות?

אפשרות א

פתיחת המכוננית והפסקת האזעקה ע"י נכרי. עצם הפסקת האזעקה היא איסור דרבנן ושבבות דשבבות במקום צער גדול כזה בודאי שמוותרת. אמנם פתיחת המכוננית מלווה בהכרח בהדלקת אור, אך זהו רק פסיק רישיה, ופס"ר באמירה לנכרי מותר, עיין סי' רנ"ג ס"ה בהג"ה.

אפשרות ב

לאפשר לשכנים חילוניים, המתלוננים על ההפרעה, שיטלו את מפתחות המכוננית ויפסיקו את האזעקה. השאלה היא אם יש כאן לפני עיור מדאורייתא, או רק מסייע מדרבנן.

כאשר הפסקת האזעקה במכוננית ע"י הגוי כרוכה בפתיחת דלת המכוננית הגורמת איסור חמור של הדלקת המנורה שבתוך הרכב (וכמו שהעיר בילקוט יוסף הל' שבת כרך ב' עמ' רע"ג סעי' מ"ח), וכל זה כדי להציל רבים מעוון של חילול שבת מדאורייתא כגון נסיעת מכוננית המשטרה למקום עם כל הכרוך בכך (כהדלקת אורות, נורות איתות, שריפת דלק וכו'), וכן עבירות של טלפון למשטרה, הודעה אלחוטית לניידת וכו' (שלא לדבר על שאר עבירות שבין אדם לחבירו, כגון תרעומת, לה"ר ומחלוקת עם אותו אדם ירא שמים "המסרב" לכבות האזעקה). והאם לפחות יש להקל בכך במקרה שאין נורה שנדלקת, כגון אזעקה בחנות, שאז יש לכל היותר רק פעולה של כיווי גחלת של מתכת, שהוא איסור דרבנן. או שמותר הדבר גם אם נדלקת נורה (במכוננית) שיש בה חוט להט.

2) אם אין שם גוי, המותר לומר לאותם השכנים המתלוננים, היכן נמצא מפתח המכוננית והיכן מכבים את האזעקה, ולהסביר להם שבאמת אסור לנו כיהודים לעשות כן, אך אם הם רוצים, שיבטלו הם את האזעקה (וכמש"כ בילקוט יוסף הל' שבת כרך ב' עמ' רע"ג, וכרך ה' עמ' ר"ט סעי' ל"ט). וכנ"ל, האם יש נ"מ בין אם נדלקת נורה או לא.

3) האם כת"ר מסכים לפסק הלכה של רב גדול אחד, שהורה לי שבאמת מותר אף ליהודי בעל המכוננית עצמו לכבות את האזעקה (ולא דיבר על עצם פתיחת הדלת המדליקה נורה בתוך המכוננית), וטעמו עפ"ד המ"ב בביאור הלכה (סס"י רע"ח ז"ה "החולה") בשם הפמ"ג, שמותר לכבות הנר בשבת בשביל חולים רבים, אע"פ שאין בהם סכנה. ולכן גם התירו (בסס"י של"ד) לכבות אף גחלת של מתכת במקום היזק דרבים. וה"ה בנידון דידן דשרי לכבות האזעקה לצורך הרבים אם מפריע להם הדבר לישון, והריהם כחולים.

ועוד היקל אותו רב שליט"א, והתיר לאו דוקא כשמפריע הדבר רק לתינוקות או לזקנים,

ולעבירות אחרות, אך לא השתמד חלילה ולא הוציא את עצמו מכלל ישראל, יש לו חלק ונחלה בא"י וא"כ הוא בכלל ערבות. ואולי י"ל שמומר לעבירה מסויימת מכיון שפרק מעליו מצוה זו לגמרי איננו ערבים לו באותה מצוה וצ"ע.

אפשרות ג

על סמך ההנחה שכל המלאכות שתיעשה אסורות רק מדרבנן, כגון הפסקת האזעקה ופתיחת הדלתות (אל"פ שנדלק האור הר"ז פ"ד דלא נידח"ל, אלא א"כ המדובר בלילה ואין לו אור אחר שאז הדלקת האור הוא פ"ד דניחא ליה). יש מקום לעשות את המלאכות בשינוי, וזאת על סמך ההלכה שנפסקה בש"ע (סי' שכ"ח ס"ז), שחולה שנפל למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שמוותר לעשות מלאכה דרבנן בשינוי (עיי"ש בדעה השלישית שנתקבלה להלכה ע"י רוב הפוסקים). אם המדובר בלילה, שהאזעקה מפריעה לציבור רחב לישון, יש לראות זאת כחולה שנפל למשכב. כי מי שלא ישן כל הלילה, אינו יכול לתפקד ביום כהלכה וזקוק לשינה ודינו כחולה שנפל למשכב. וכן פסקו הפוסקים שאדם שאינו יכול להרדם בלילה נחשב לחולה והתירו לו ליטול כדור שינה (עיי"ש ש"כ פ"ג ס"ז).

ואם המדובר ביום צ"ע האם ג"כ יש להחשיב אדם שאינו יכול לנוח בשבת כחולה. ובפרט כשמדובר בציבור רחב, צערם של רבים אולי יש להחשיבם כחולים. אך מה שהבאת מהמשנ"ב בס"ס רע"ח בשם הפרמ"ג שמוותר לכבות את הנר עבור חולים רבים והסתמך על האמור בשבת מ"ב א', שהתירו לכבות גחלת של מתכת במקום היזק רבים, אינו נוגע לעניינינו. עיי"ש בר"ח, וברשב"א בשם הגאונים שהתירו אפי' גחלת של עץ, משום שהיזק של רבים עלול להיות פיקול"ג. בגחלת, לדוגמא, ברה"ר, א"א לשמור על ציבור גדול שאף אחד לא יגע בגחלת ויכווה. בפרט שבין הציבור יש ילדים. לכן נזק של רבים עלול להיות פיקול"ג. ה"ה במקום שיש

יתכנו כאן שני מצבים. מצב אחד, שהוא רק מאפשר להם ליטול את מפתחות המכונית, ומצב שני שהוא נותן להם את המפתחות בידו. במצב השני, כשהוא נותן להם את המפתחות בידו, הוא עובר על לפנ"ע מדאורייתא, כמי שמושיט כוס לנזיר בשני עברי נהרא. אך במצב הראשון כשהוא נותן להם רק רשות ליטול את המפתחות והם נוטלים מאליהם, יתכן שאין כאן לפנ"ע מדאורייתא, שלא מצינו לפנ"ע אלא במושיט יין לנזיר, או אבר מן החי לבן נח, אך כשאינו עושה מעשה בעצמו, אלא רק מאפשר לאחר להיכשל אולי אינו עובר בלפנ"ע. ואכן מצאתי בשד"ח (כר ב' עמ' 143 ב' עיי"ש בשם בית יהודה סי' ב') שבלא מעשה אינו עובר על לפנ"ע מהתורה. אלא שכנגד דעה זו הביא עדות רבות החולקות, ובעיקר מדברי הרמב"ם בפהמ"ש תרומות פ"ו מ"ג שאפילו מסייע לחבירו בדיבור קל עובר על לפנ"ע, אם הוא היה הסיבה לעבור את העבירה. ואולי יש לחלק בין דיבור ישיר המסייע לעבור עבירה לבין דיבור עקיף. למשל, מי שמייעץ לחבירו לעבור עבירה זהו דיבור ישיר, ועובר מהתורה, דלא גרע מהמייעץ לחבירו עצה שאינה הוגנת בענייני עוה"ז, שעובר בלפני עיור, ק"ו מי שמייעץ לחבירו לעבור עבירה. אך בדיבור עקיף, כגון בנ"ד שהוא רק נענה לדרישת השכנים לומר להם היכן נמצאים המפתחות, יתכן שאינו עובר בלפנ"ע מהתורה. מיהו איסור דרבנן מסתבר שיש כאן וכמבואר בבית יהודה שם. ובודאי לא גרע ממסייע לדבר עבירה שאסור מדרבנן.

אלא שבמסייע מצינו להש"ך בסי' קנ"א סק"ו שכ' שבמומר אין איסור מסייע. ועיין דגמ"ר מש"כ שם בהסבר דבריו ובאבני נזר חו"ד ס' קכ"ו כ' שאיסור מסייע הוא משום שכל ישראל ערבין זב"ז ומומר אינו רשאי לדור בארץ (ועי"ל לדעת הגאונים הוא גם אינו יורש נחלה בא"י) ולכן איננו בכלל ערבות. ודבריו נכונים רק במשומד שהוציא את עצמו לגמרי מכלל ישראל, עיין אב"ג (שם סי' ק"ט), אך מומר לחלל שבתות

המונע, שהוא לכל היותר כדין גרמא - דעת הגר"י הלפרין שליט"א) או במערכת הפועלת בצורה יותר ישירה, אשר הינה חמורה יותר מבחינה הלכתית.

1) המותר לאדם להכנס בשבת לחדר דרך דלת כזו.

2) במקרה ואדם לא ידע זאת, וטעה ונכנס לחדר כזה, המותר לו לצאת מחדר זה ובאיזה אופן מותר, או שמותר רק לקרוא לגוי שיפתח את הדלת (אם ניתן לקרוא לגוי), ואם לאו עליו להשאר שם עד מוצאי שבת. יש לציין שלעיתים מצוי דבר זה בחדרי השירותים במלונות, ואדם נקלע לשם מבלי לדעת שכניסתו גורמת להדלקת האור והמזגן. ולכן גם אם יש להחמיר בכניסה לחדר כזה, יש אולי יותר מקום להקל ביציאה משום שעת הדחק, ומשום שכיבוי קל יותר מהדלקה כאשר מדובר בכיבוי חוט להט (גחלת של מתכת).

צדדי ההיתר שהפוסקים הזכירו למקרים הנ"ל (בעיקר לגבי הכיבוי ביציאה) הם:

מדין מלאכה שא"צ לגופה, שיש סוברים דהוי רק איסור דרבנן (וכשמ"כ הפוסקים בדעת מון בס"י שלי"ד גבי כיבוי גחלת של מתכת. ושלא כרמב"ם בפ"א מהל' שבת ה"ז שפסק כרבי יהודה שחייב. ור' ע"כ ביב"א ח"ה חא"ח סי' כ"ד).

ויש שהקלו מצד פסיק רישא דלא ניה"ל (שדעת הערוך [ערך סבר] שהוא מותר לכתחילה אף במלאכה דאורייתא. אך התוס' והרא"ש במס' שבת [דק"ג, א'] ס"ל שהוא אסור עכ"פ מדרבנן. וראה ע"כ בשו"ע [סי' ש"כ סעי' י"ח], במ"ב [סי' שט"ז סקט"ז], בבה"ל [סי' שט"ז סעי' ג' ד"ה ולכן יש להזהר מ"ש"כ בשם הרמב"ן, ובד"ה "ויש מקילין], ובביב"א [ח"א חא"ח סי' י"ט וסי' כ"א סק"ט, וח"ד סי' ל"ג ס"ק ב' וט"ו] ובספרו לית חן [סי' י"ח סעי' י"ד שמצדד להקל קצת אם מדובר באיסור דרבנן], ובשו"ת משפטי עוזיאל [חא"ח סי' י"ט פ"א סעי' ג', שכתב שדינו של הערוך דפס"ד דלא ניה"ל שרי לכתח' הוא הלכה פסוקה].

ושמא יש לצדד להקל במקרים אלה גם משום

חולים רבים א"א להבטיח מראש שאחד מהם לא נמצא במצב קשה יותר ועלול להיגרם לו פיקול"נ. (וניישם זאת בדוגמאות אחרות. מוסכם על הפוסקים שגם בשבת חייב זרם החשמל לזרום ברשת, כדי שאם יהיה צורך בשבת להשתמש בחשמל לחולה, יולדת וכדו', החשמל יהיה זמין ויוכל להציל את החולה. בד"א? בעיר, או בשכונה גדולה, שלא ימלט שבציבור כה גדול לא יהיה לפחות מקרה אחד של פיקול"נ בשבת. אך בבנין מגורים אחד, או אפילו ישוב קטן אחד, שאינו נמצא בספר, ולא ידוע לנו על חולה מסוכן, מבחינה סטטיסטית הסיכויים לכך שיצטרכו לחלל שבת על חולה שימצא, הם נמוכים ביותר, ואין צורך לתקן רשת חשמל בשבת לציבור קטן. ועיין מרגליות הים לסנהדרין כ"ז א'. ועיין מש"כ מ"ר הגר"ש ישראלי בעמוד הימיני ס"ס י"ז שמקור הדברים במלחמת הרשות שהותרה לצורך הרווחה, וע"כ משום ששלום הציבור כרוך בעקיפין עם פיקול"נ. ועי' מלחמות שבת למ"ר הרמ"צ נריה.) עכ"פ ההיתר של צער הרבים מבוסס על ההנחה שאם לא נעשה כן אולי נגרם למישהו סכנה או חולי, אך במקום שאין חשש כזה לא התירו משום צער הרבים. מיהו יתכן שגם בנ"ד שאזעקה מפריעה את מנוחתו של ציבור רחב, במשך שעות ארוכות, היא עלולה אולי לגרום למישהו לפקיעת עצבים אם לא להתמוטטות. וגם אם חשש לפיקול"נ אין כאן, חולי מן הסתם יש כאן, וצ"ע.

לכן נלענ"ד שעדיף שקטן יעשה בשינוי, או אם אפשר בשני בני אדם בשינוי (ועיין באה"ט סי' רס"ו ס"ק ו' בשם עבודת הגרשוני שהתיר תרי דרבנן לצורך תינוק למולו, ועיין באה"ט סי' שמ"ט ס"ק ד'). וכל זאת מתוך הנחה שאין כאן מלאכה דאורייתא, והדבר מחייב דיון לגופו בכל מכונית ומכונית.

שאלה ד

בעניין מה שמצוי היום במקומות רבים, שישנן דלתות שפתיחתן מדליקה בחדר מנורה חשמלית או מזגן, ואילו כשיוצאים מהחדר נכבים האור והמזגן. ומדובר הן במערכת הפועלת ע"י עין אלקטרונית (שבזה יש מקילים יותר מצד דין של מניעת

בחדר מופעלת או נפסקת וכן מלונות שבהם פתיחת הדלת מפעילה את המערכות החשמליות, בכניסה, או מפסיקה אותן ביציאה. מה הדין?

זו שאלה קשה, כי יותר ויותר מלונות מודרניים משתמשים בשיטות אלו, ולפעמים קשה, או אי אפשר אפילו למצוא מלון שאינו פועל עפ"י העקרונות הנ"ל. בעקרון נראה שיש להתנות את האירוח במלון בכך שגוי הוא זה שיפתח ויסגור את דלתות החדר. אע"פ שגם היתר זה לא פשוט. שהרי אמירה לנכרי מותרת רק בשבות דשבות, במקום מצוה, הפסד גדול או צער גדול. ואילו כאן פתיחת הדלת מפעילה מיד את האור והמזגן (ובחורף כשהמזגן מחמם יתכן שזויה מלאכה דאורייתא לכר"ע, אם יש גוף חימום מתלהט. מאידך, כשקר מאוד יש את ההיתר שהכל חולים אצל צינה והתירו לומר לגוי לחמם, עיין סו"ס רע"ו). אמנם מצוינו בס' רנ"ג ס"ה בהגה היתר לומר לנכרי לחמם את הבית ובו זמנית הוא מחמם גם אוכל שהצטנן, והטעם משום שחימום האוכל הוא רק פס"ר, כי עיקר כוונתו לחמם את הבית ולא את האוכל. וא"כ י"ל גם כאן שהאמירה לנכרי היא רק לפתוח את הדלת או לנעול אותה, וההדלקה והכיבוי הם תוצאה של נעילת הדלת, או פתיחתה, וא"כ ההדלקה והכיבוי הם פסיק רישיה, ולהנ"ל שפס"ר באמירה לנכרי מותר, גם כאן יהיה לכאורה מותר. ולא היא. שם בחימום האוכל הפס"ר הוא במקרה. משא"כ כאן המלון בנוי לכתחילה כך שכל פתיחת דלת או נעילתה תפעיל מערכות חשמליות. וא"כ הפעלת המערכות החשמליות הן חלק בלתי נפרד מפתיחת הדלתות ונעילתן, וא"כ י"ל שחלק מפתיחת דלת או נעילתה הוא הפעלת המערכות ואין זה פסיק רישיה, אלא דבר המתכוון, וצ"ע. בכל זאת, מכיון שאין אפשרות אחרת, ואם הגוי לא יפתח את הדלת הישראל ישאר בחוץ, אם זה חורף - הכל חולין אצל צינה, ואם זה קיץ לוחט - ג"כ יש לומר שהכל חולין אצל חום כבד. ואדרבה, חום עלול להיות מסוכן יותר מקור,

דהוי רק גרמא, שאף במלאכה דאורייתא אינה אסורה עכ"פ מדאורייתא, וכמבואר במס' שבת (ק"כ ב') ויש פוסקים שכתבו להקל לצאת מהחדר הנ"ל, שאף אם יכבה האור והמזגן, ואפ"י אם יש בהם חוט להט דהוי כגחלת של מתכת, הרי שכיבויה אסור רק מדרבנן (כנ"ל).

ויש מי שצידד קצת להקל לסגור דלת הגורמת לכיבוי (אם כי בני"ד יתכן שדוקא כשפוחת הדלת לצורך יציאה כבים האור והמזגן, אך לכאו' אין נ"מ בכך), משום דהוי מלאכה כלאחר יד, אף דאורחיה בהכי (חידושים וביאורים הנ"ל, שם, הב"ד בס' החשמל בהלכה ח"ב עמ' 372). ועוד יתכן להקל אם יפתח הדלת בשינוי (כגון ברגל, או ביד שמאל - שזו מחלוקת אי הוי שינוי. ואכן רציני לשאול את כת"ר שליט"א גבי עשיית מלאכה ביד שמאל, חוץ מכתובה, האם חשיב שינוי).

בין הפוסקים שדנו בשאלות מעין אלה של כניסה ויציאה מחדר כזה, הם: שו"ת פני מבין (אור"ח סי' נ"ו), שו"ת מלמד להועיל (לרב דוד צבי הופמן, סי' נ'), שו"ת מנחת דוד (סי' י"ג סק"י), כה"ח (סי' של"ח סק"ח), יסודי ישורון (מהדו' תשל"ט חלק ל"ט מלאכות כרך ב' עמ' 120, 150. ובמערכת ההלכות עמ' 340), אנציקלופדיה תלמודית (כרך י"ח עמ' תרנ"ז הערות 78-80, 72-75), שמירת שבת כהלכתה (פכ"ג סעי' נ"ג, ועיי"ש בפ"ב סעי' ע"א), החשמל בהלכה (בהוצ' המכון המדעי טכנולוגי להלכה, ח"ב עמ' 82), ילקוט יוסף (שבת כרך א' עמ' של"ב, כרך ג', עמ' נ"ה, וכרך ה' עמ' ר"ז סעי' ל"ב ול"ג, ועמ' רי"ט סעי' ע"ד)

האם יש להקל כתשובות הללו כאשר יש ספק אם מדובר בהדלקת מנורה ומזגן שיש בהם חוט להט (גחלת של מתכת) או שאין בהם חוט להט.

תשובה

ז. כרטיסים מגנטיים בשבת

מלונות שבהם השימוש הוא בכרטיסים מגנטיים, שבאמצעותם כל המערכת החשמלית

פשוטות הוא כיבה את האור בכך שנעל את הדלת. וא"כ ספק אם אפשר להסתמך על כך שהאור נכבה ע"י מניעת המונע.

ב. זהו גרמא. כי לא הוא מכבה את האור אלא מנגנון אחר מכבה את האור. גם על כך יש להעיר כנ"ל. גרמא צריכה להיות מוחשית בעליל. אדם עשה משהו ורק **כעבור זמן**, ע"י כח אחר, נעשתה המלאכה ולא על ידו. אך בני"ד המלאכה נעשית **מיד** והאדם לא רואה שום כח אחר שגרם למלאכה אלא שהוא כמו ידיו כיבה את האור. אין זו גרמא המותרת.

ג. פסיק רישיה דלא ניחא ליה. הוא אינו מתכוין לכבות את האור, אלא לנעול את הדלת בלבד, אלא שממילא האור נכבה. לא אכפת לו כלל מעובדה זו, מצידו שהאור לא יכבה (הרי לא מדובר בביתו שהחשמל על חשבון, אלא במלון שהחשמל על חשבון המלון, זהו "ארעא דחבריה" עיין שבת ק"ג א'). מיהו גם פס"ר דלא ניחא ליה אסור לרוב הפוסקים, החולקים על הערוך (עיין תוס' שבת ק"ג א').

אלא שכאן ניתן להתיר על סמך הצירוף של פס"ר דלא ניח"ל וכיבוי שאינו אסור אלא מדרבנן. ואפילו לדעת הרמב"ם שמלאכה שאצל"ג חייב עליה, בגחלת של מתכת, שאין בה פחם כלל, יודה שהאיסור הוא רק מדרבנן. ומצינו לפוסקים שהתירו פס"ר דלא ניח"ל באיסור דרבנן (עיין באר יצחק לר"י אלחנן במפתחות אר"ח סי' ט"ו ובהשמטות שם לדף ל"ז) ובמקרה שנכנס בטעות לשירותים והדליק את האור ועתה חושש לצאת ל"ל שיש כאן גם כבוד הבריות, שאין לך בזיון גדול מזה שאדם נאלץ להשאר בשירותים זמן רב, וגם צער גדול יש כאן, ומשום כבוד הבריות התירו מלאכות דרבנן עיין סי' ש"ב ס"א.

"ואין נסתר מחמתו" (עיין בראשית רבה פט"ו הובא בתוס' כתובות ל' א' ד"ה הכל), אך במזג אור ממוזג אין היתר של הכל חולין. ובכל זאת, בשעת הדחק גדולה, אם אדם ישאר מחויף לחדרו כל השבת, היכן יישן והיכן ימצא מחסה? וכן להיפך שלא יוכל לצאת מחדרו כל השבת. לכן, יש מקום לסמוך על הפוסקים המתירים אמירה לנכרי גם באיסורי דאורייתא (דעת העיסור הובאה ברמ"א סי' רע"ו ס"ב). אולם כל זה **בדיעבד**, כשאדם נאלץ לשהות במלון כזה גם בשבת. אך לכתחילה נלענ"ד שאין להתיר לאדם לתכנן שהות בשבת במלון כזה, ועליו להימצא בשבת במקום שבו לא יתקל בצורך מעין זה.

ה. יציאה הגורמת כיבוי

הפתרון שהצענו ע"י נכרי לא תמיד מעשי. כגון מי שנכנס לשירותים ואינו יכול לצאת מהם אלא א"כ יגרום לכיבוי האור בצאתו, וכן מי שרוצה לצאת מחדרו במלון וע"י יציאתו יכבה האור והמזגן, ואין באפשרותו לקרוא לנכרי, כי הוא נמצא בשירותים או בחדר. מה יעשה?

כת"ר הציע כמה פתרונות:

א. אין כאן הפעלה ישירה של המערכות אלא ע"י מניעת המונע. כלומר, יש עין פוטואלקטרית הסורקת את המקום וכל עוד האדם לא יצא, או שהדלת לא נפתחה, נמנע הכיבוי. אך ברגע שהאדם יוצא ונועל את הדלת אין מה שימנע את הכיבוי והכיבוי נעשה מאליו. ראשית, יש לוודא שאכן הכיבוי נעשה ע"י מניעת המונע. שנית, העוזב את החדר ונועל את הדלת אינו מתמצא במנגנון הפנימי של העין הפוטואלקטרית. הוא אפילו לא רואה אותה ולא מתייחס כלל אליה. הוא יודע דבר פשוט, שכשהדלת ננעלת האור כבה ומיד! במלים